

БРАТЯ ГРИМ
ПРЕДГОВОР КЪМ ПЪРВИЯ
ТОМ

Превод от немски: Цочо Бояджиев, 2009

chitanka.info

1. СЪЩНОСТ НА СКАЗАНИЕТО

При раждането си човек получава в родината си един добър ангел, който го придружава във вида на доверен спътник; човекът, който не подозира каква добрина го спхожда с това, го усеща, когато напусне границите на отечеството си и бъде изоставен от този ангел. Това благотворно съпътствие е неизчерпаемото имане на приказките, сказанията и историята, които са свързани помежду си и последователно се стремят да доближат до нас старите времена като свеж и животворен дух. Всяко от тези неща има свой собствен кръг. Приказката е поетична, сказанието е исторично; първата е укрепена в самата себе си, във вродения си цвят и завършеност; сказанието е обагрено в по-малко цветове, ала има тази особеност, че се държи за нещо познато и осъзнато, за някое място или за исторически известно име. От тази му свързаност следва, че то, за разлика от приказката, не може да е задомено навсякъде, ами предпоставя някакво условие, без което или изобщо би било невъзможно, или пък би било налично само крайно непълно. Едва ли в цяла Германия ще се намери кътче, където не се разказват подробни приказки, ала има такива, в които народните сказания са посети едва-едва и много нарядко. Посочвайки тяхната оскъдност и малозначимост, ние сме длъжни да признаем обаче изключителното им своеобразие; те наподобяват устната реч, в която са останали все още думи и образи от прастари времена, докато приказките превеждат за нас, така да се каже, на един дъх цял откъс от старата поезия. Странното е, че и разказвателните народни песни са съзвучни далеч повече на сказанията, нежели на приказките, които на свой ред са съхранили по-чисто и по-отчетливо в съдържанието си зачатъка на най-ранната поезия, отколкото това са успели да сторят дори запазените по-големи поеми от предходните времена. Оттук без всякаква трудност може да се заключи, че почти единствени приказките са запазили части от старонемските героични сказания, без да споменават имена (освен когато те са общоизвестни и сами по себе си значими, както това на стария Хилдебранд например), докато в

песните и сказанията на народа ни са закрепени множество отделни, почти суховати имена, местности и обичаи от най-древни времена. Приказките са отредени — отчасти поради външното си разпространение, отчасти поради вътрешната си същност — да уловят чистата мисъл на едно детско световъзприемане, те подхранват непосредствено, меко и нежно като млякото, сладко и засищащо като меда, без земна тежест; обратно, сказанията служат за по-здрава храна, носят по-прости, но затова пък по-отчетливи багри и изискват повече сериозност и разсъдителност. Нелепо е да се спори за предимството на едните или другите; току-що изявеното им различие не подценява общото между тях, нито отрича, че те прехождат едни в други в безкрайно много смесици и обрати и повече или по-малко се взаимоотноподобяват. На историята те двете, приказките и сказанията, противостоят, доколкото смесват сетивно естественото и разбираемото с непроумяваното, което историята, поне както подобава за нашето образование, не търпи в изложението си, ами по своеобразен начин съумява все пак да изследва и почете в контекста на цялото. Децата вярват в действителността на приказките, но и народът все още не е престанал напълно да вярва на своите сказания и разсъдъкът не се намесва особено интензивно в тях; за него те са в достатъчна степен доказани от предоставените свидетелства, което означава, че неоспоримо близкото и очевидно наличие на последните надмогва все още съмнението относно свързаното с тях чудо. Тази вчувстваност в сказанието е следователно неговият истински разпознавателен белег. Затова и всяко нещо, което се нарича истинска история (и което встъпва в кръга на настоящето и преживяното от всеки род), собствено е невъзможно да бъде представено пред народа освен като опосредено чрез сказанието; случка, откъсната от времето и пространството и съответно неотговаряща на въпросното изискване, остава чужда за него или той скоро я изоставя. Напротив, ние го виждаме да се държи неотстъпно за своите наследени и предадени сказания, тласкащи го към истинската далечност и заключени във всички негови най-съкровени понятия. Те никога не могат да му доскучаят, тъй като за народа сказанията не са суетна игра, която някога може да бъде прекратена, ами изглежда да са необходимост, която е част от дома, нещо саморазбиращо се, за което при подходящ повод се говори с някакво необходимо за всички порядъчни неща/благоговение. Това

постоянно движение и същевременно постоянната сигурност на народното сказание се оказва, ако осъзнаем ясно това, един от най-утешителните и ободряващи Божи дарове. Покрай всяко необичайно за човешкото възприятие нещо, срещано в природата на дадена местност или споменато от историята, се уплътнява ароматът на сказанието и песента, също както небесната дълбина просиява в синьо и ръси нежен фин прах върху плодовете и цветята. От съжителството със скали, езера, руини, дървета, растения скоро възниква някакъв вид свързаност, която се основава на своеобразието на всеки от тези предмети в определени часове и е в правото си да разкрие своите чудеса. Колко могъща е възникналата по този начин връзка, показва сърцераздирателната носталгия на обикновените люде. Без тази съпътстваща ги поезия благородните народи биха погинали от тъга и биха изчезнали; език, обичай и привичка биха им се сторили суетни и неоснователни, а зад всичко притежавано от тях би липсвало опазващото го заграждение. По този начин разбираме същността и достойнството на немското народно сказание, предоставящо с две ръце страх и предупреждение спрямо злото и радост от доброто. То е все още налично на места, които историята ни отдавна не достига; по-скоро обаче двете се преливат едно в друго; само дете понякога човек е склонен да разпознава станалото неделимо от историята сказание като по-зеленикавите води на влелия се в руслото на реката друг поток.

2. ДОСТОВЕРНОСТ НА СБОРНИКА

Първото, което не изпускахме от очи при събирането на сказанията, е достоверността и истинността. Тези неща схващаме винаги като главното във всяка история; тях дирим обаче и в поезията и ги разпознаваме също толкова отчетливо в истинската поезия. Лъжата е измамна и лоша; произлизащото от нея също трябва да е такава. В народните сказания и песни не намерихме такава; съдържанието им остава такава каквото е и каквото го знаем; дори ако с течението на времето нещо отпадне, както изсъхват отделни клони и вейки на иначе здрави дървета, природата се е погрижила да го възстанови чрез постоянно и спонтанно обновление. Изобщо никоя човешка ръка не е в състояние да съчини основанието и хода на едно стихотворение; също толкова безплодно би било усилието да се изнамерят езици, пък дори в тях да има малки думички, да се възобнови някакво право или някакви нрави, или в една история да бъде вмъкната някаква недействителна случка. Да се съчини може единствено онова, което поетът наистина е усетил и преживял в душата си и за което езикът ще му открови — наполовина съзнателно, наполовина несъзнателно — съответните думи; само дето онова, на което с лекота и почти винаги се опира самотно съчиняващият човек, сиреч правилната мяра на всички неща, в народната поезия е дадено от само себе си. Префинените ястия са противни за народа и той изглежда непоетичен, доколкото за щастие няма съзнание за собствената си тиха поезия; недостатъчно образованите пък на свой ред се стремят да примесят не само в истинската история, ами и в неранимото благо на сказанието неистини, да го изпълни и претовари с тях. При все това прелестта на непреклонната истина е далеч по-силна и трайна от всички изтънчености, понеже тя е неуязвима и наистина смела. В народните сказания се съдържа такава жива и силна изненада, пред която дори най-напрегнатата сила на творещото от самото себе си въображение в крайна сметка винаги бива посрамено и при сравнението между двете ще установим разлика като между едно току-

що измислено растение и преоткрито истинско, неவிжданo дoсeгa oт изследвателитe на природата, страннитe очертания, цветoвe и тичинки на кoетo сa оправдани oт собствeнатa му втърешност или в тях нeнадейнo e потвърдeнo нeщo, кoетo вeчe e билo забeлязaнo в други растения. Подобни сравнения ни предоставят в изобилие отделнитe сказания, съотнесени eднo с другo или с такива, кoитo сa съхранили за нас старитe писатeли. Затoвa съкровeнoтo в тях трябва да oстанe нeпoкътнaтo дo най-малкия си детайл, поради кoетo и фактитe и обстоятелствата следва да бъдат събирани, бeз да сe лъжe. На думитe трябва, докoлкoтo тoвa e целeсъoбразнo, да сe държи, aлa нe бивa да сmе прилепени към тях.

3. МНОГООБРАЗИЕ НА СБОРНИКА

Второто важно при едно събиране на народни сказания нещо, което прочее вече се съдържа в първото, се състои в това да бъде съхранено по подобаващ начин тяхното многообразие и своеобразие. Защото в това се крие тяхната дълбочина и ширина, и едва оттук може да бъде изследвана природата им. Същото проличава при епоса, народната песен и целия език; понякога се има предвид цялото изказване в неговата съвкупност, понякога отделни редове, словесни обрати и изрази; понякога става дума за подобрене, понякога за изменение и прибъгване до нови средства и преходи. Колкото и големи да са сходствата обаче, нито едно от тези неща не е равно на друго; на едно място разказът е пълен и подробен, на друго е по-беден и оскъден. Само дето тази бедност, която е всъщност невинна, в своеобразието си почти винаги бива надмогната и се превръща в блажена нищета. Ако се вгледаме по-отблизо в езика, то той постоянно и до безкрайност се степенува в неизмерими следвания и редици, явявайки увехналите си заедно с все още даващите цвят свои корени, съставни и опростени думи, определени по нов начин или придобили съвсем нов смисъл; и тази подвижност може да бъде проследена чак до тоналността и падежа на сричките и дори на отделните звуци. Кое е най-доброто и най-подобавашото в това многообразие, е трудно, а вероятно и невъзможно и дори греховно да се каже, стига да не забравяме, че основанието, от които всички те са израсли, е неизмеримият и безкрайно бликащ божествен извор. И тъй като слънчевата светлина сияе над големи и малки и помага на всичко да съществува, то силата и слабостта, кълновете, пъпките, руините и падението са неразлично примесени едни с други. Затова е без значение, че в нашата книга ще бъдат намерени сходства и повторения; понеже за нас е напълно несъстоятелно схващането, че различното в себе си несъвършено се е отделило от някакво съвършено, тъй като въпросното съвършено не е нещо земно, ами трябва да е сам Бог, към когото всичко се връща. Ако ние не бяхме запазили сходните помежду

си сказания, нямаше как да бъдат съхранени своеобразието и животът им. Още по-малко сме се опитвали да обогатим бедните сказания — било чрез съчетаване на повече по-малко такива, при което, разбира се, материалът би останал, ала биха били загубени кройката и багрите, било чрез недопустими чужди добавки, които няма как да бъдат разкрасени и които непременно ще са отчуждени от неизследваемата мисъл за цялото, от което са отпаднали въпросните откъси. Нашият сборник не може да е читанка в смисъла, че човек е длъжен да прочете едно след друго всичко, което той съдържа. Всяко сказание стои по-скоро затворено в себе си и собствено няма нищо общо с предходното и следващото го; удоволствието за всекиго е от подбора на едно или друго. Впрочем, доколкото сме се старали да съхраним всяко живо различие, едва ли трябва специално да упоменаваме, че простото допълване на дадено сказание от много разкази, сиреч отстраняването на всички нищо не значещи отклонения, се е основавало на относително непогрешимото критическо чувство, проявяващо се от само себе си.

4. ПОДРЕДБА НА СБОРНИКА

При подредбата на отделните сказания също предпочетохме да следваме дирята на природата, която никога не прокарва резки и очевидни граници. В поезията има само няколко общи подразделения, всички останали са неправилни и насилени, пък и онези големи такива се допират и прехождат едно в друго. Различаването между история, сказание и приказка е позволено и няма как да бъде избегнато; при все това има точки, в които не може да се каже определено кое от трите е налице, както например госпожа Хола се появява и в сказанията, и в приказките, или легендарно обстоятелство понякога може да бъде представено и като историческо. В самите сказания се признава само още едно различие, с което следва да се съобразява един външен сборник; онова, според което отличаваме по-скоро исторически обвързаните от по-скоро местно обвързаните сказания, като първите тук сме отложили за втората част на творбата. Сказанията за места на свой ред биха могли да бъдат разделени съобразно местностите, времената или съдържанието. Подредбата по места във всеки случай би образувала някаква поредица от сказания за местности и да придаде типичните за някои сказания черти. Ясно е обаче, че при това практически не бива да се придържахме към днешното разделение на Германия, съгласно което Майсен е Саксония, по-голямата част от истинската Саксония е наречена ХанOVER, а по-малките отделни части са още повече смесени помежду си. Ако трябва да се избере друго разделение, не според планините и реките, ами според собствените пътища и положение на германските племена, независимо от политическите ни граници, то в това отношение нищо не е отнапред установено така сигурно и добре, така че едва внимателното изследване на обърканите и смесени едни с други устни говори и народни сказания трябва да ни помогне да прокараме пътя натам. Разбира се, онова, което предстои да излезе в бъдеще от такова изследване, няма как отсега да определи насоката на самото изследване. По-нататък: да се приписва на едно сказание по-голяма

древност, нежели на друго, е в общия случай изключително трудно и често води до недоразумения, тъй като сказанията непрекъснато се възраждат. Сказанията за джуджета и великани предпоставят някакъв езически оттенък, ала при често срещаните истории за дяволски строежи е достатъчно само да се смени името на дявола с това на гиганта или великана, или при женското име Йета да си припомним стария Йот (великан), за да придадем и на тези сказания вида, който се определя и от други неща извън названието. Сказанията за вещици и призраци могат да бъдат сметнати за най-нови именно защото те най-често се подновяват, пък и са най-неопределени по място; междуременно те са в основата си само най-неизтребимите именно поради тяхната постоянна съотнесеност с човека и неговите действия, което обаче не доказва тяхната новост. Това, прочее, доказва и че те ще надживеят всички останали, понеже суеверната нагласа на ума ни очаква доброто и злото по-скоро от вещици и магьосници, нежели от джуджета и великани; поради което по чудноват начин тъкмо въпросните сказания са като че единствените, които образованите са заимствали от простолюдието. Тези примери доказват достатъчно колко непригодна е хронологическата подредба на сказанията от тази гледна точка, тъй като в почти всяко различните елементи са живо прораснали един в друг и светлина върху тях е в състояние да хвърли едва едно постъпателно изследване, което няма да спре при отчленяването на отделните сказания, ами ще проникне и в техните детайли. Последното основание отрича напълно и подредбата според съдържанието, при която например в различни отдели се събират всички сказания за джуджета, за потънали местности и т.н. Очевидно само съвсем малко сказания засягат един-единствен предмет, ами напротив, във всяко се забелязват многообразни сходства и допирни точки. Ето защо нам се стори най-естествена и най-за предпочитане тъкмо онази подредба на сказанията, която води незабелязано, навсякъде с необходимата свобода и без втрещване в дреболиите, към някакви такива тайнствени и чудновати прехождания. Това следва с необходимост и на непълнотата на сборника. Често в следващото сказание ще откриваме по-ясно или по-смътно позоваване на предходното; външно сходните често стоят едно до друго, ала понякога и не е така, ами те се появяват по друг повод на друго място в книгата. Без съмнение могат да бъдат опитани и други подреждания на

представените от нас тук разкази, доколкото човек може да се съобрази и с други взаимовръзки, но всички те биха представлявали само малки примери за неизчерпаемите подтици, които водят до пораждање на сказание от сказание и на ход от хода в разгръщането на природата.

5. ОБЯСНИТЕЛНА БЕЛЕЖКА

Този път, за разлика от случая с двата тома с детски и семейни приказки, не съставихме приложение с бележки, тъй като мястото ни е ограничено, пък и повечето взаимоотношения могат да бъдат лесно и удобно установени едва след завършването на нашия сборник. Едно пълно изложение на немските поетични сказания остава запазено за отделно съчинение (стига да ни е по силите), в което ще се опитаме да разгледаме цялото не само с оглед на трите разделения по място, време и съдържание, ами и с оглед на още неща.

6. ИЗТОЧНИЦИ НА СБОРНИКА

Този сборник наченахме преди около десет години, а сетне неотстъпно се стараехме да използваме грижливо и да извлечем както писмени източници от някои постепенно превръщащи се в рядкост книги от шестнадесети и седемнадесети век, така и да се доберем до устни живи разкази за всички тези неща. Сред писмените източници най-значими за нас бяха работите на Йоханес Преториус.^[1] Той е писал през втората половина на седемнадесетото столетие, свързвайки усета си за сказание и суеверие, подтикнал го в дейността му, с една безвкусна, ала проникновена ученост и черпейки както едното, така и другото непосредствено от самия бюргерски живот, като без тях — нещо, което той дори не е подозирал — многобройните му писания биха останали безстойности и безплодни за поколенията. Нему дължим познанието и съотнесеността на множество сказания, разказвани от народа по течението на Заале и по бреговете на Елба до мястото, на което тя се влива в първата, в областите Магдебург и Алтмарк.

По-късни автори преписват от Преториус, често без да го споменават и само много рядко съумявайки чрез някаква устна добавка да придобият сходна заслуга. В дългия период между него и Отмарския сборник от 1800 година няма нито една значима с оглед на немските сказания книга, ако не се вземат предвид отделни истории. Междувременно малко преди това Музеус и госпожа Науберт чрез своите преработки на някои истински основни сказания от писания, но и отчасти от устното предание привлекли вниманието към темата или поне я указали. От гледна точка на достоверността и свежестта си Отмарският сборник със сказания от Харц заслужава такава похвала, която възпира упрека за тук и там срещащите се разкрасявания и стилистични подмени. Много сказания са обаче безупречни и от гледна точка на думите и на тях можем да се доверим. Наистина оттогава делото все повече се разраства, а понякога то и истински се стимулира, но като цяло все още не е събрано нищо значимо, с изключения на

появилите се наскоро, през 1815 година, дузина швейцарски сказания от Вис.^[2] Издателят ни ги прати под формата на изкусно изплетени големи поеми; освен таланта си, който доказва по този начин, ние виждаме в това замъгляване на превъзходната проста поезия, която няма нужда от подпомагане и чиято гола истина ние се постаряхме, съобразно замисъла си, да освободим от труфилата, като за това особено ни улесниха приложените в изданието бележки. Това, също както и обстоятелството, че от Отмарския сборник заехме също толкова, а може би и малко повече сказания, се оказа незаменяемо от гледна точка на нашата цел и на мержелеещата ни се степен на пълнота; отчасти някои от сказанията трябваше да сравним, поправим или стилистично опростим, изхождайки от други източници. Освен това трябва да бъдат упоменати още два сборника с немски народни сказания, от Бюшинг (1812)^[3] и Готшалк (1814)^[4], първият от които се разпростира и към чужди сказания, както и към родни приказки, легенди и песни, дори към предположения за сказания — като тези за Шпангенберг, така че има твърде обширно и неопределено поле. Двата заедно дължат на устното предание не повече от дванадесет непознати досега немски сказания, които ние, прочее, бихме заели, ако всеки от тези сборници не беше все още в подготовка и ако не бяха обещани продължения. Та ние не докоснахме нищо от тяхното, ала не се отказахме и от нашите преписи на същите писмени сказания, отдавна извлечени от нас от същите или пък други източници; понеже след сериозен размисъл установихме, че нашият вариант е по-приличен и по-зрял. Освен това споменатите два сборника смесват с местните историческите сказания, стотици от които ние на свой ред запазихме за следващата част. Ние нямаме намерението да объркваме или възпрепятстваме нечия чужда работа, ами желаем щастливо продължение и повече критика най-вече на Готшалковия сборник, за да отпаднат от него разкрасяванията и фалшифициранията. Най-сетне съчинението на Добенек^[5] върху народната вяра през средновековието (1815) отчасти се разпростира върху цяла Европа, отчасти пък се ограничава върху суеверието, което в някакъв смисъл му наврежда; можем да кажем, че това е смислено, но недостатъчно зряло и промислено виждане върху народната поезия, а сборник в собствения смисъл на думата е едва след това; поради което и не пропуснахме няколкото откъса от Преториус, на които се натъкнахме; съчинението,

прочее, е препоръчително с оглед подбуждането към изучаване на тази поезия. Тук изрично трябва да отбележим, че съзнателно не сме включили множество сказания от Рюбецал, които са приложими към отделен сборник, както и от редица рейнски сказания поради вестта, че Вогт^[6] се кани да ги публикува във Франкфурт още тази година.

7. ЦЕЛ И ЖЕЛАНИЕ

Препоръчваме книгата си на любителите на немската поезия, история и език и се надяваме тя да ви се понрави като чисто немско блюдо, като вярваме твърдо, че нищо не съгражда и не радва повече от отечественото. Да, едно изглеждащо незначително откритие и старание в нашата родна наука може лесно в последна сметка да е по-плодоносно от дори най-блестящото запознаване и вграждане на чуждото, тъй като всяко привнесено същевременно носи в себе си нещо несигурно, отвежда прекалено далеч и не може да бъде обгърнато с топлота. Та стори ни се, че е дошло времето да покажем и предоставим нашия сборник в степента на пълнота и многообразие, която в достатъчна степен ще е в състояние да извини неизбежната недостатъчност и да събуди в читателите ни увереността, че се нуждаем от тяхната помощ за допълване на съчинението и че няма да злоупотребим с нея. Всяко начало е трудно; ние чувстваме, че голямо количество немски сказания все още не са ни известни и че част от дадените тук ще прозвучат по-точно и по-добре от устата на народа; някои от липсващите неща пък са разпръснати из пътешественическите описания от миналото столетие. Опитът показва, че писмата и писанията не допринасят или допринасят съвсем малко, ако някакво предхождащо събрание не поясни за какви презрени и очевидни неща става дума. Ала занимаването със събирачество, когато човек пожелае да го подхване сериозно, скоро възнаграждава усилието и откривателството се доближава най-плътно до онази невинна наслада на детството, когато в блатото или в храсталака изненадаме мътещо птиченце в неговото гнездо; тук, при сказанията, също тихо разгръщаме листата и внимателно отместваме клоните, за да не смутим народа и скришом да надникнем към чудноватата, ала срамежливо сгушена в себе си, ухаеща на листа, трева и току-що паднал дъжд природа. За всяко съобщение в този смисъл ще сме благодарни, а благодарим публично и на нашия брат Фердинанд Грим,

както и на приятеля ни Август фон Хакстхаузен и Карове за тяхната усърдна подкрепа.

Касел, 14 март 1816

[1] Johannes Praetorius (1630–1680), немски писател и компилатор. ↑

[2] Johann David Wyss (1743–1818), швейцарски писател, известен с роман, вдъхновен от книгата на Даниел Дефо за Робинзон. ↑

[3] Johann Gustav Büsching (1783–1829). ↑

[4] Kaspar Friedrich Gottschalk (р. 1772). ↑

[5] Friedrich Ludwig Ferdinand von Dobeneck. ↑

[6] Niklas Vogt (1756–1836). ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.